

Občané o životní úrovni svých domácností

Ve dnech 25. 2. – 4. 3. 2002 a 25. 3. – 2. 4. 2002 uskutečnilo CVVM SoÚ AV ČR v rámci výzkumu *Naše společnost 2002 na reprezentativních souborech 1083 a 1072 dotázaných ve věku od 15 let dvě šetření, která se mj. věnovala problematice životní úrovně domácností v ČR. Informace obsahuje základní výsledky, data za jednotlivé dílčí skupiny jsou uvedena pouze v případě dostatečného zastoupení reprezentantů těchto skupin v souboru.*

Pravidelnou součástí výzkumů CVVM je otázka pokládaná všem respondentům: „**Považujete životní úroveň své domácnosti za velmi dobrou, za spíše dobrou, za spíše špatnou nebo za velmi špatnou?**“ (viz. tabulka č. 1)

Tabulka č. 1 - **Subjektivní hodnocení životní úrovně domácnosti v r. 2001 - 2002**

rok	2001												2002		
	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	1	2	3	
velmi dobrá	4	3	5	5	6	4	4	5	4	4	3	4	5	4	
spíše dobrá	56	55	56	59	57	59	55	58	60	53	62	56	55	62	
spíše špatná	31	34	32	29	31	30	34	29	29	36	30	33	33	27	
velmi špatná	6	6	5	5	4	5	5	6	5	7	3	5	4	5	
+	60	58	61	64	63	63	59	63	64	57	65	60	60	66	

Sloupcová procenta, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“, údaj v posledním řádku představuje součet podílů „velmi dobrá“ a „spíše dobrá“, velikost náhodné statistické chyby činí +/-3 procentní body.

Tabulka č. 2 – **Dobrá životní úroveň domácnosti v r. 1995 – 2001**

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Průměr	59,6	61,0	57,4	54,8	56,7	58,9	61,5
Změna	X	+1,4	-3,6	-2,6	+1,9	+2,2	+2,6

Průměry procentuálního podílu hodnocení velmi + spíše dobrá ze všech šetření v daném roce

V šetření z přelomu února a března 2002 tři pětiny (60 %) respondentů označily životní úroveň své domácnosti za dobrou, 37 % ji naopak prohlásilo za špatnou. Na přelomu března a dubna pak podíl kladného hodnocení vzrostl o 6 procentních bodů na 66 %, a to při současném poklesu kritického hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti o 5 procentních bodů na 32 %. Hodnocení v prvních měsících roku 2002 bylo tedy poněkud horší než v prosinci minulého roku, což je jev, který se pravidelně opakuje po celou dobu systematického zjišťování tohoto indikátoru v našich výzkumech. Aktuální výsledky se v podstatě shodují s prvním čtvrtletím 2001¹ a jsou výrazně lepší než výsledky v prvních čtvrtletích let 1998 až 2000. Trend zlepšujícího se hodnocení životní úrovně, který v roce 1999 začal po předchozím propadu z let 1997 a 1998, zachycuje tabulka č. 2.

Hodnocení životní úrovně se zlepšuje s rostoucím příjmem či stupněm dokončeného vzdělání respondenta a zhoršuje se se zvyšujícím se věkem. Ke spokojenější části obyvatel patří muži, podnikatelé a živnostníci, zaměstnanci mimo dělnické profese, studenti, svobodní lidé a potenciální voliči ODS. Skupiny vnímající svou životní úroveň jako horší tvoří především důchodci, zaměstnanci

¹ Vzhledem k termínu, v němž probíhal sběr dat v rámci prozatím posledního šetření (viz. poslední sloupec tabulky č. 1), jsou jeho výsledky meziročně srovnatelné s dubnovým výzkumem z r. 2001.

v dělnických profesích, nezaměstnaní, rozvedení či ovdovělí lidé, ženy, stoupenci KSČM a dotázaní, kteří se nehlásí k žádné politické straně, nebo ti, kdo se nehodlají zúčastnit voleb do Poslanecké sněmovny.

Všem respondentům byla na přelomu února a března dále položena nová otázka: „**Máte pocit, že je Vaše domácnost chudá?**“ Z výsledků šetření (viz. tabulka č. 3) vyplynulo, že subjektivní pocit chudoby se z velké části překrývá s negativním hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti a že vykazuje i stejné sociodemografické rozdíly.

Tabulka č. 3 – **Chudá domácnost**

	všichni respondenti	životní úroveň domácnosti respondenta	
		dobrá	špatná
rozhodně ano	6	0	15
spíše ano	30	9	63
spíše ne	49	69	19
rozhodně ne	13	20	1
ANO/NE	36/62	9/89	78/20

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“

Všech respondentů jsme se v témž výzkumu rovněž zeptali, jak vycházejí se svým současným příjmem (viz. tabulka č. 4)² a zda se někdy v průběhu minulého roku ocitli ve velmi obtížné finanční situaci (viz. tabulka č. 5)³.

Tabulka č. 4 – **Jak domácnost vychází se současným příjmem**

	všichni respondenti	životní úroveň domácnosti respondenta	
		dobrá	špatná
velmi obtížně	7	1	18
obtížně	15	5	32
spíše obtížně	36	30	44
spíše snadno	30	47	4
snadno	7	12	0
velmi snadno	1	1	0
OBTÍŽNĚ/SNADNO	58/38	36/60	94/4

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“

Tabulka č. 5 – **Velmi obtížná finanční situace v průběhu minulého roku**

	všichni respondenti	životní úroveň domácnosti respondenta	
		dobrá	špatná
rozhodně ano	12	3	26
spíše ano	25	15	40
spíše ne	40	49	27
rozhodně ne	19	29	4
ANO/NE	37/59	18/78	66/31

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“

Potíže při hospodaření se stávajícím příjmem své domácnosti uvedlo 58 % respondentů, 38 % se naopak vyjádřilo v tom smyslu, že s rozpočtem vychází více či méně snadno. Z hlediska hodnocení životní úrovně domácnosti přitom platí, že lidé, kteří ji považují za špatnou, mají problémy s tím, jak vyjít se stávajícím příjmem svých domácností. Potíže v tomto ohledu ovšem deklaruje i více než třetina těch, kdo životní úroveň své domácnosti vidí jako dobrou. Prakticky totožná situace se objevuje i při třídění podle subjektivního pocitu chudoby vlastní domácnosti a obdobné jsou rovněž

² Otázka: „*Jak Vaše domácnost vychází s příjmem, který v současné době má?*“

³ Otázka: „*Ocitla se Vaše domácnost někdy v průběhu minulého roku ve velmi obtížné finanční situaci?*“

sociodemografické diference, ovšem s tím rozdílem, že v tomto případě se neprojevila statisticky významná diferenciace z hlediska věku, respektive významná odchylka v případě studentů.

Do velmi obtížné finanční situace se v průběhu minulého roku dostalo podle vlastního vyjádření 37 % dotázaných, zatímco 59 % výskyt takové situace popřelo. Podle vlastních slov se přitom do velmi obtížné finanční situace opět dostávali především respondenti se špatnou životní úrovní, což uvedly cca dvě třetiny z nich, ale podobná situace postihla i 18 % dotázaných, kteří životní úroveň své domácnosti považují za dobrou. Častěji podobnou zkušenost zažili lidé s nižším příjmem a vzděláním, dělníci, nezaměstnaní, ženy, lidé po rozvodu, příznivci KSČM, ti, kdo nepreferují žádnou politickou stranu, a respondenti, kteří nechtějí jít k volbám do Poslanecké sněmovny. Méně často se s tím naopak setkali zaměstnanci mimo dělnické profese, podnikatelé a živnostníci a přívrženci ODS.

V šetření jsme se rovněž zabývali tím, jak se v průběhu posledních pěti let změnila relativní situace domácnosti respondenta ve vztahu k jiným domácnostem⁴ (viz. tabulka č. 6).

Tabulka č. 6 – Změna situace domácnosti ve vztahu k jiným domácnostem za uplynulých 5 let

	všichni respondenti	životní úroveň domácnosti respondenta	
		dobrá	špatná
výrazně se zlepšila	4	7	0
poněkud se zlepšila	22	34	4
zůstala stejná	44	47	38
poněkud se zhoršila	25	10	47
výrazně se zhoršila	3	0	8
zlepšila/zhoršila	26/28	41/10	4/55

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“

Podíly těch, kdo konstatují zlepšení či naopak zhoršení, jsou prakticky vyrovnané a největší část respondentů soudí, že se relativní situace jejich domácnosti ve vztahu k ostatním v průběhu posledních pěti let nezměnila. Diametrální rozdíl přitom existuje z hlediska hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti – více než polovina respondentů se špatnou životní úrovní uvádí zhoršení a dalších 38 % žádnou změnu, zatímco mezi dotázanými s dobrou životní úrovní dvě pětiny deklarovaly pozitivní posun, 47 % zachování výchozího stavu a jen 10 % mírné zhoršení. Zlepšení v průběhu posledních pěti let se častěji objevuje spolu s rostoucím příjmem a stupněm nejvyššího dokončeného vzdělání respondenta. Dále jako relativně příznivější v tomto směru vyznívají výpovědi mužů, podnikatelů a živnostníků, zaměstnanců mimo dělnické profese, respondentů žijících v manželském svazku, dotázaných ve věku 30 až 44 let a stoupenců ODS. Skupiny vnímající svou relativní situaci poněkud častěji jako horší v porovnání s dobou před 5 lety tvoří především důchodci, zaměstnanci v dělnických profesích, nezaměstnaní, rozvedení či ovdovělí lidé, ženy, stoupenci KSČM a dotázaní, kteří se nehlásí k žádné politické straně nebo kteří se nehodlají zúčastnit voleb do Poslanecké sněmovny.

Výzkum z přelomu února a března se rovněž dotazoval, jak velký celkový čistý měsíční příjem by postačoval na pokrytí základních potřeb respondentovy domácnosti.⁵ Průměrná částka v přepočtu na jednoho člena domácnosti celkově činila 7798 korun, přičemž v případě jednočlenných domácností byla nejvyšší (v průměru 11 252 korun) a dále se s rostoucím počtem členů domácnosti poměrně rychle snižovala (dvoučlenná 8484 korun, tříčlenná 7380, čtyřčlenná 6217, pětičlenná 5562, šestičlenná 3714), což je vcelku očekávatelné vzhledem k tomu, že u početnějších domácností mají četné náklady spojené s provozem domácnosti, jako např. nájemné, teplo apod. relativně nižší váhu. Značné rozdíly se pak objevily z hlediska výše současného příjmu – u respondentů z vyšších příjmových kategorií byly výrazně vyšší i deklarované nároky, pokud jde o pokrytí základních potřeb (viz. tabulka č. 7). Naproti tomu z hlediska subjektivního hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti se, pokud jde o nároky na částku nutnou k pokrytí základních potřeb domácnosti respondenta, neobjevily žádné rozdíly a významné diference se v tomto směru nevyskytly ani v případě jiných sociodemografických znaků. Percentuální četnosti odpovědí přepočtených na 1 člena domácnosti a kategorizovaných do několika pásem uvádí tabulka č. 8.

⁴ Otázka: „Máte pocit, že situace Vaší domácnosti se v porovnání s obdobím před pěti lety (kolem roku 1997) vzhledem k ostatním domácnostem výrazně zlepšila, poněkud zlepšila, zůstala stejná, poněkud se zhoršila nebo se výrazně zhoršila?“

⁵ Otázka: „Zvážíte-li situaci Vaší domácnosti, jaký by měl být její celkový čistý měsíční příjem, aby postačoval na pokrytí těch opravdu základních potřeb Vaší domácnosti?“

Tabulka č. 7 – Příjem nutný k pokrytí základních potřeb podle příjmu

Čistý měsíční příjem na 1 člena domácnosti	nutný příjem (průměr v Kč)
Do 5000 Kč	6156
Od 5001 do 7000 Kč	7376
Od 7001 do 9000 Kč	8522
Od 9001 do 14 000 Kč	9139
Od 14 001 Kč výše	11 442

Tabulka č. 8 – Příjem nutný k pokrytí základních potřeb

Do 3000 Kč	2,9
3001 – 5000 Kč	24,1
5001 – 7000 Kč	25,0
7001 – 9000 Kč	21,5
9 001 – 12 000 Kč	15,9
12 001 – 16 000 Kč	6,5
16 001 a více	3,5

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

Všech respondentů jsme se následně zeptali, zda jejich domácnost v posledních 3 měsících dosahuje takového příjmu (viz. tabulka č. 9).

Tabulka č. 9 – Dosahuje domácnost v posledních 3 měsících příjmu k pokrytí základních potřeb?

	všichni respondenti	životní úroveň domácnosti respondenta	
		dobrá	špatná
rozhodně ano	18	28	3
spíše ano	24	33	9
spíše ne	19	16	24
rozhodně ne	35	18	63
ANO/NE	42/54	61/34	12/87

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

V odpovědi 42 % dotázaných uvedlo, že jejich domácnost zmiňovaného příjmu v posledních třech měsících rozhodně či spíše dosahuje, 54 % se vyjádřilo opačně, přičemž 35 % dokonce zvolilo odpověď „rozhodně ne“. S konstatováním, že jejich domácnost dosahuje příjmu nutného k pokrytí základních potřeb, přicházeli především ti respondenti, kteří hodnotí životní úroveň své domácnosti jako dobrou, eventuelně kteří nepovažují svojí domácnost za chudou, ovšem i mezi nimi byla nezanedbatelná část, která uváděla opak.

V šetření prováděném na přelomu března a dubna 2002 byly respondentům položeny otázky vztahující se k příjmům domácností a k tomu, co konkrétně tyto příjmy umožňují a co nikoli (viz. tabulky č. 10 a 11).

Tabulka č. 10 – „Umožňuje celkový příjem Vaší domácnosti...“

	ano	ne	nevím, netýká se
uspokojovat základní potřeby domácnosti – jídlo, bydlení, oblečení a běžné potřeby pro domácnost?	90	8	2
uspokojovat zájmy a koničky členů domácnosti?	56	37	7
nakupovat zdravější nebo kvalitnější potraviny?	49	43	8
spořit?	37	58	6
podporovat rodinu Vašich dětí nebo Vaše rodiče?	24	48	28

procenta v řádce

Tabulka č. 11 – Někdy v průběhu minulého roku si nemohl dovolit...⁶

	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>nevím, netýká se</i>
koupit léky	13	79	8
koupit vánoční dárky	14	82	4
koupit nové běžné oblečení	21	74	5
koupit mobilní telefon pro děti	32	27	41
zaplatit dovolenou	45	42	13
koupit nové vybavení domácnosti	52	32	16
koupit módní oblečení	52	29	19

procenta v řádku

Tabulka č. 12 – Příjem umožňuje...

	93	96	98	99	00	01	02
uspokojovat základní potřeby domácnosti - jídlo, bydlení, oblečení a běžné potřeby pro domácnost	83	82	81	79	83	83	90
uspokojovat zájmy a koníčky členů domácnosti	45	44	39	40	44	48	56
zaplacení dovolené	26	41	32	34	32	38	42*
spořit	21	32	26	28	27	30	37

Dopočet do 100 % ke každému údaji tvoří opačná odpověď a "nevím, netýká se"

** V předchozích letech byla data týkající se zaplacení dovolené zjišťována odlišným způsobem, srovnání v čase je v tomto individuálním případě pouze orientační.*

Z výsledků je patrné, že pro naprostou většinu české populace není uspokojování základních potřeb při stávajícím příjmu vážným problémem, a to i navzdory tomu, že v šetření uskutečněném na přelomu února a března 2002 54 % dotázaných vypovědělo, že v posledních třech měsících jejich domácnosti nedosahují příjmu, který oni sami deklarovali jako minimum pro pokrytí „těch opravdu základních potřeb“. To může naznačovat, že blíže nespecifikované „základní“ potřeby jsou českou veřejností pojmány dosti velkoryse, což by samo o sobě ukazovalo na dlouhodobou existenci poměrně vysokého životního standardu u velké části české populace. Naprostá většina občanů nemá podle vlastních slov problémy s nákupem léků, vánočních dáreků či běžného nového oblečení a převažující částí jejich příjem umožňuje i uspokojování zálib nebo nakupování kvalitnějších a potažmo dražších potravin. Naproti tomu možnost spořit či finančně podporovat své blízké má jen menší část populace. Asi třetina dotázaných si v loňském roce nemohla dovolit koupit svým dětem mobilní telefon, 45 % nemělo na zaplacení dovolené a pro polovinu bylo mimo možnosti nakupování nového vybavení domácnosti či módního oblečení. Srovnání v čase (viz. tabulka č. 12) potvrzuje dlouhodobější pozitivní trend, který jsme zaznamenali u subjektivního hodnocení životní úrovně domácnosti.

Jedním z významných aspektů životní úrovně domácnosti je bydlení. V šetření uskutečněném na přelomu března a dubna jsme všem respondentům položili otázku: „**Jste spokojen s tím, jak bydlíte?**“

Tabulka č. 13 – Spokojenost s bydlením

	všichni	životní úroveň		byt			
		dobrá	špatná	vlastní	družstevní	obecní	nájemní u soukromníka
rozhodně ano	38	49	18	53	27	19	8
spíše ano	45	42	51	39	58	54	40
spíše ne	12	8	20	6	11	21	38
rozhodně ne	4	1	10	2	4	4	14
ANO/NE	83/16	91/9	69/30	92/8	85/15	73/25	48/52

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“

⁶ Otázka: „*Stalo se Vám někdy v průběhu minulého roku, že jste si ve Vaší domácnosti nemohli dovolit...?*“

Tabulka č. 14 – Spokojenost s bydlením v letech 1995 – 2002

	1995	1996	1999	2002
spokojen	80	80	86	83
nespokojen	20	20	14	16

procenta ve sloupci, dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“, velikost náhodné statistické chyby činí +-3 procentní body

Celkově u české veřejnosti s bydlením jednoznačně převládá spokojenost, kterou v aktuálním šetření dalo najevo 83 % dotázaných, což nepředstavuje jakoukoli statisticky významnou změnu v porovnání s výzkumy z předchozích let. Mezi 16 % nespokojených se jako nejčastější důvod nespokojenosti s vlastním bydlením⁷ objevovala malá rozloha stávajícího bytu (26 %) a vysoké nájemné či jiné náklady bydlení (25 %), opakovaně se pak vyskytovaly výhrady k bydlení s vlastními či partnerovými rodiči nebo prarodiči (9 %), k bydlení v nájemním bytě či v podnájmu (8 %), ke špatné údržbě domu (5 %), k nedostatku vlastního soukromí (4 %), k bydlení na sídlišti, respektive ve špatném životním prostředí (4 %), k nevyhovující poloze bytu (3 %), k vysokým cenám za vybavení domácnosti (3 %) aj. Spokojenost a nespokojenost s vlastním bydlením se přitom zřetelně diferencovala z hlediska subjektivního hodnocení životní úrovně domácnosti, eventuelně příjmu, a především z hlediska formy bydlení (viz. tabulka č. 13). Výrazně nejspokojenější skupinu zde představují lidé, kteří žijí ve vlastním bytě či domě. Naopak mezi respondenty, kteří bydlí v nájemním bytě vlastněném soukromým majitelem, dokonce mírně převažuje podíl nespokojených. Kromě toho spokojenější se svým současným bydlením jsou lidé starší 60 let, důchodci, podnikatelé, respondenti žijící v manželském svazku a příznivci ODS. Menší spokojenost naopak projevují mladí ve věku do 30 let, studenti, nezaměstnaní a svobodní nebo rozvedení lidé žijící bez stálého partnera.

*Z výzkumů V02-02 (otázky EU.4, EU.5, EU.6, EU.7, EU.9, EU.10, IDE.1)
a V02-03 (otázky EU.22, EU.23, EU.25, EU.26, IDE.1)*

*Tisková informace eu20419
Zpracoval Jan Červenka
Vydáno dne 19. dubna 2002*

⁷ Otevřená otázka: „Z jakého důvodu nejste se svým bydlením spokojeni?“ Odpovídalo 168 respondentů, kteří uvedli, že nejsou spokojeni s tím, jak bydlí.